

שיקום גרמניה והסוציאל-דמוקרטיה הגרמנית

:: אדם רז

או שהיו מתים מרעב או שהיו הופכים למעמסה על אומות אחרות. תכנית כזאת הייתה מעוררת בגרמנים התנגדות פנימית, הייתה מענישה את כל הגרמנים ואת דורותיהם הבאים על פשעים שעשו רק חלק מהם, הייתה מענישה לא רק את גרמניה אלא את אירופה כולה."

הסיבה בגללה תוכנית מורגנטאו הייתה 'מענישה' את אירופה כולה נעוצה בתפקידה החשוב והבלעדי של גרמניה כספקית המרכזית של מוצרי תעשייה וחומרי גלם באירופה. 'תוכנית פשיטת עור' שכזאת הייתה 'פושטת את עורה' של הכלכלה האירופית ומסיגה את התפתחות אירופה לתקופה ארוכה ומשמעותית אפילו יותר מעשרים שנות הקיפאון הכלכלי שבאו בעקבות חוזה ורסאי.

הסכמי יאלטה (מרץ 1945) ופוטסדאם (יולי 1945) הפכו את תוכנית מורגנטאו לתוכנית הכלכלית המוסכמת, קבעו את גבולותיה החדשים של גרמניה המחולקת והטילו על גרמניה פיצויים אסטרונומיים של 20 מיליארד דולר.

בשלוש השנים לאחר תבוסתה הייתה גרמניה מחולקת לארבעה אזורים: כיבוש: סובייטי, אמריקאי, בריטי וצרפתי. גנרל לוציוס קליי מונה למושל אזור הכיבוש האמריקאי, אשר אוחד ב-1946 עם האזור הבריטי ולאחר מכן עם הצרפתי וכונה ביזוניה. שלוש שנים לאחר מכן החליף אותו ג'ון מקלוי בתפקידו. "המאבק הפנימי מאחורי דלתים סגורות", כפי שמקלוי העיד, נגע לשאלת שיקומה הכלכלי והפוליטי של גרמניה, והתקיים בפורום מצומצם של מקבלי החלטות. מקלוי, כקליי קודמו, התנגד לתוכנית מורגנטאו: "השאלה איננה האם אנו מעוניינים שהגרמנים יסבלו עבור חטאיהם. רבים מאיתנו רוצים שהם יסבלו עבור המעשים שהם חוללו לאחרים. השאלה היחידה היא האם במרוצת השנים קבוצה של 70 מיליון אנשים [...] תוכל להתקיים בתוך הגבולות הנמוכים של הצעת האוצר". הצו שהתקבל ונהפך למדיניות ארה"ב בגרמניה ביטא פשרה שהתקבלה בין תוכנית מורגנטאו ובין משרד המדינה ומשרד המלחמה

מנהיגי המעצמות במלחה"ע השנייה הכירו בתבוסתה הסופית של גרמניה כבר בסוף שנת 1943. לא אפרט כאן את הסיבות להתארכות המלחמה בשנתיים נוספות. עניינו של מאמר זה הינו תיאור המגמות השונות בתוך הסוציאל-דמוקרטיה הגרמנית כלפי שיקומה של גרמניה לאחר חורבנה הכלכלי במלחה"ע השנייה. עם זאת, תתואר במבוא בקצרה השתלשלות האירועים עם סופה של המלחמה ומעט אחריה.

חלוקת גרמניה ותוכנית מורגנטאו בצבת המעצמות

בספטמבר 1944, שלושה חודשים לאחר כינוסה של ועידת "ברטון וודס", שנועדה לכונן משטר כלכלי-מוניטרי בינלאומי לאחר המלחמה בלעדי הסובייטים, כונסה ועידת קוויבק השנייה. מטרת הוועידה הייתה לדון בעתידה של גרמניה. בוועידה פורסמה תוכניתו של שר האוצר האמריקאי מורגנטאו כלפי גרמניה. היתה זו תוכנית לפירוק התעשייה הכבדה בגרמניה. עיקריה היו: הריסת התעשיות והמכרות באזור הרוהר, אשר היה ליבה התעשייתית של גרמניה ואירופה; חלוקת גרמניה ל-2 מדינות עצמאיות; הטלת פיצויים כבדים על גרמניה, זאת באמצעות העברת כוח עבודה, ציוד תעשייתי וציוד צבאי לבריה"מ; והעברת ניהול הכלכלה הגרמנית לידי המעצמות. רוזולט, נשיא ארה"ב וצ'רצ'יל, ר"מ בריטניה תמכו בתוכנית.

בספטמבר נשלח תזכיר ע"י האחרונים למזכיר המדינה האמריקאי, קורדל הול. הם ציינו שמטרת התוכנית הינה "להפוך את גרמניה לארץ חקלאית במקורה ופסטוראלית באופיה...". הול, מזכיר המדינה, ואיתו חוגים תעשייתיים בארה"ב, התנגד לתוכנית. הוא כתב: "לא יכולתי לתמוך בשום תוכנית שהייתה מכוונת להפוך את גרמניה לארץ חקלאית ופסטוראלית באופיה". 70 מיליון הגרמנים לא היו יכולים לחיות בתוך גבולות גרמניה כזאת:

השאלה איננה האם אנו מעוניינים שהגרמנים יסבלו עבור חטאיהם. רבים מאיתנו רוצים שהם יסבלו עבור המעשים שהם חוללו לאחרים. השאלה היחידה היא האם במרוצת השנים קבוצה של 70 מיליון אנשים [...] תוכל להתקיים בתוך הגבולות הנמוכים של הצעת האוצר.

דגלאס, יועצו הכלכלי של קליי והשגריר האמריקאי בבריטניה, טען: "ההצעה הינה הצעה של אידיוטים. אין הגיון למנוע מהעובדים המיומנים ביותר באירופה ליצור מוצרים".

האמריקניים. קליי טען שהתוכנית תכניע את גרמניה לגמרי וכינה אותה "שלום קרתגני". דגלאס, יועצו הכלכלי של קליי והשגריר האמריקאי בבריטניה, טען: "ש"ההצעה הינה הצעה של אידיויטים. אין הגיון למנוע מהעובדים המיומנים ביותר באירופה ליצור מוצרים".

המחלוקות על תוכנית מורגנטאו נמשכו במשך שלוש השנים שקדמו להכרזה על תוכנית מארשל, בה אדון בהמשך. ממועד ההכרזה על תוכנית מורגנטאו קיבלו המאבקים הפוליטיים תפנית. הניסיון של חלקים מהעלית המערבית למנוע את יישומה של תוכנית מורגנטאו הביא לניסיונות יריביהם, תומכי תוכנית מורגנטאו, למנוע ולסכל את תוכנית מארשל. תומכי תוכנית מורגנטאו פעלו יחד עם חלקים נרחבים מהמפלגה הסוציאל-דמוקרטית הגרמנית. מעניין לציין שברה"מ בהנהגת סטאלין הייתה גם היא מתומכי תוכנית מורגנטאו.

כינונה של גרמניה הפדראלית ותוכנית מארשל

ב-23 במאי 1949, הכריז קונרד אדנאואר, מנהיג מפלגת האיחוד הנוצרי-דמוקרטי באזור הכיבוש המערבי המאוחד, על חוקת גרמניה. כך כוננה הרפובליקה הפדראלית הגרמנית. באוגוסט אותה שנה נערכו הבחירות הראשונות בגרמניה לאחר 17 שנה. מפלגתו של אדנאואר ניצחה עם 31% מקולות הבחורים, המפלגה הסוציאל-דמוקרטית קיבלה 29.2%. המפלגה הסוציאל-דמוקרטית סירבה להיכנס לקואליציה באם לא יובטח לה תיק הכלכלה.

תפקיד שר הכלכלה הינו התפקיד הכלכלי המרכזי במערכת הפוליטית הגרמנית. תיק זה היה בידיו של לודוויג ארהארד, והאחרון היה שריו במחלוקת חריפה עם אדנאואר. ארהארד, שר הכלכלה ולימים הקנצלר השני של גרמניה, אחראי יותר מכול לשיקומה הכלכלי של גרמניה וכיוצא מכך, לשיקומה של אירופה בכללה. מטרת מדיניותו הייתה דמוקרטיזציה של גרמניה, והדרך להגשמת מטרה זו הייתה החזרתה של גרמניה לחיק המדינות התעשייתיות הדמוקרטיות והפיכתה של גרמניה למדינת רווחה סוציאל-דמוקרטית. ארהארד גרס ש'הענשת' גרמניה על עברה הפרוסי-יונקרי-נאצי, לא תגרום לגרמניה לעבור תהליכי דמוקרטיזציה ולא תבטיח את בטחונה ושלותה של אירופה. הוא סבר שהיא תביא לתוצאות הפוכות בתכלית.

שני עמודי התווך של 'כלכלת השוק הסוציאלית' של ארהארד היו שותפות אירופאית רחבה שבה

לגרמניה יהיה מעמד מוביל אך שווה ודמוקרטיה סוציאלית. הביטוי 'דמוקרטיה סוציאלית' אין פירושו סידורי רווחה, אלא כלכלה מנוהלת. זוהי עצם הבריח של מדיניות ארהארד. זה גם היה ההיגיון שלו כאחד מאדריכלי 'השוק המשותף' האירופי.

הרפורמה המוניטרית של ארהארד שהתרחשה ב-20 ביוני 1948 נחשבת עד היום לאחד המהלכים המוצלחים שהתרחשו בשנים שלאחר המלחמה. המושל קליי, שהיה הממונה מטעם המעצמות, ציין פעמים רבות את המחלוקות שהתגלעו סביב הרפורמה: "אדון ארהארד, היעצים שלי אומרים לי שמה שעשית הוא דבר נוראי.", ארהארד, בתגובה ענה: "גנרל, אל תשים לב אליהם! יועציי שלי אומרים לי אותו דבר".

ארהארד, מתקן מטבעו, היה תלמידו של הכלכלן פרנץ אופנהיימר, שהיה משותפיו של הרצל והוגו של רעיון להתיישבות קואופרטיבית ציונית בא". אופנהיימר היה מאדריכליה של תוכנית 'כלכלת השוק הסוציאלית'. החל מ-1948 הפכה תוכנית זו לתוכנית הכלכלית של גרמניה. היא כללה יוזמה חופשית בשילוב פיקוח ממשלתי, שיקומה של התעשייה הגרמנית, ויסות מרכיבים פיננסיים, ומשטר קיינסיאני של תעסוקה מלאה בשילוב עם מדינת רווחה. מהות התוכנית, אשר ממנה נוטים להתעלם, היתה כלכלה מנוהלת קיינסיאנית המשולבת במדינת רווחה. ארהארד הוא שנוא נפשם של סוציאליסטים אדוקים עד היום, המתנגדים ללא רחם למדיניותו בטענה שהוא ייצר משטר קפיטליסטי. הללו מוצאים גם טעם לפגם בחיבתו המדוברת לסיגרים ולאכזרהול.

ארהארד הוא שנוא נפשם של סוציאליסטים אדוקים עד היום, המתנגדים ללא רחם למדיניותו בטענה שהוא ייצר משטר קפיטליסטי. הללו מוצאים גם טעם לפגם בחיבתו המדוברת לסיגרים ולאכזרהול.

הסיוע האמריקאי לאירופה אפשר למדינות אירופה לבנות את עצמן מחדש לאחר החורבן של מלחה"ע השנייה וכן לכונן משטר תעסוקה מלאה קיינסיאני המשולב במדיניות רווחה.

וילי ברנדט, לימים הקאנצלר הרביעי של גרמניה, ואחד ממנהיגייה של הסוציאל-דמוקרטיה הגרמנית, התנגד מהכינוס הראשון של המפלגה לאחר המלחמה (מאי 1946) למדיניותו של שומאכר. כבר מ-1944 הוא גילה חששות מניסיונותיו של שומאכר להאיץ את חלוקתה של גרמניה ואירופה בכללה, בעוד שברנדט חשב שניתן עוד לשנות את המתווה. ברנדט התנגד למדיניות הציות המוחלטת ששומאכר כפה וחבר לכוחות בתוך המפלגה שהתנגדו למדיניות של העומד בראשה. יושב ראש המפלגה היה פרנץ נוימן, ממקורבי שומאכר. הקבוצה שנוצרה סביב אישים אלו לא שמחה על 'כלב השמירה' מהנובר - ברנדט - שניסה להצטרף להנהגה. כתוצאה מכך, ברנדט הצטרף לקבוצתו של ארנסט רויטר במפלגה.

הקבוצה של רויטר וברנדט תמכה בדמוקרטיזציה של גרמניה ובאורינטציה כלפי ארה"ב, וכן בקבלת סיוע מהמערב ("American faction") הם כונו ע"י מתנגדיהם במפלגה). מפקדת המפלגה בהנובר - שבה לאגף של שומאכר היה רוב - היתה בסכסוך עם האגף הברלינאי במפלגה שבו נמצאו ברנדט ורויטר. שומאכר ציין שהברלינאים "עושים מדיניות חוץ משלהם". הוא התכוון לברנדט ורויטר שהאחרון היה לראש העיר של ברלין. ברנדט, בשנים אלו כחבר בבונדסטאג (57-1949) ניסה לחזק את המפלגה הסוציאל-דמוקרטית ע"י החלשת כוחה של האורתודוקסיה המרקסיסטית שהפריעה להפוך את המפלגה לעממית וכך להגיע לשלטון. בהיותו מחובר לקבוצת רויטר הוא נמצא במיעוט, בעוד שרוב הסוציאל-דמוקרטיה הברלינאית נטתה לכיוון האגף בהנהגת נוימן. המחלוקת בקרב הסוציאל-דמוקרטים הייתה האם להיות חלק מקואליציה גדולה של שמאל-מרכז. קבוצת ברנדט-רויטר תמכה בפתיחת שער המפלגה למעמד הביניים. 'מעמד הביניים' היה שכבת השכירים שהתקיימה בקושי וחלק גדול ממנה היה שרוי במצב סוציו-אקונומי דומה לפועלים ובפועל תמך במדיניות רווחה. נוימן ושומאכר מנעו זאת בתואנה שהמפלגה מיועדת למעמד הפועלים בלבד. האחרונים גם התנגדו לאיחוד עם הקומוניסטים מכיוון שהסוציאליסטים והקומוניסטים הם "כמו קין והבל".

ברנדט ידע, שללא קואליציה של מרכז-שמאל, וחיזוק המפלגה הסוציאל-דמוקרטית מבפנים, המפלגה לא תחזור להיות מפלגה שלטת ותאבד את תפקידה בציבור (כך אכן קרה בסופו של דבר). "מפלגתנו לא יכולה לנטוש את 'המרכז החדש' מכיוון שללא מרכז זה איננו יכולים להגיע לשלטון", הוא ציין. ברנדט טען ש'האנטי-מאראשל' של שומאכר רק יחזק את

הבסיס שקיים את משטר "כלכלת השוק הסוציאליט" בגרמניה, כפי שידעו והבינו כולם, היה תוכנית מאראשל. תוכנית מאראשל הייתה היפוכה הגמור של תוכנית מורגנטאו. התוכנית, שנוסחתה הסופית הותוותה על-ידי מזכיר המדינה מאראשל בחצי השני של 1947, נועדה לתת סיוע כלכלי אמריקני לשיקומה של אירופה. איזונהאואר, מפקד כוחות הברית בזמן המלחמה ומפקד נאט"ו לאחר המלחמה היה מהתומכים המובהקים בתוכנית ומתנגד נחרץ לתוכנית מורגנטאו. הסיוע האמריקאי לאירופה אפשר למדינות אירופה לבנות את עצמן מחדש לאחר החורבן של מלחמה"ע השנייה וכן לכונן משטר תעסוקה מלאה קיינסיאני המשולב במדיניות רווחה.

הסוציאל-דמוקרטיה הגרמנית

המפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה הייתה מפלגת מעמד הפועלים. במלחמת העולם השנייה נהרגו 10 מליון גרמנים (כולל יהודים), והיא לוותה בתקופה ארוכה של אבטלה ואף מצוקה תזונתית. בניה מחדש של התעשייה הגרמנית הייתה הכרח המציאות. בשנים 1945-1952 עמד קורט שומאכר בראש המפלגה. בזמן מילוי תפקידו, ההגמוניה שלו במפלגה הייתה כמעט טוטאלית. הוא התנגד לכל שיתוף פעולה עם המערב. שומאכר היה עיקש בדבר הצורך לכונן משטר כלכלי מרקסיסטי-לניניסטי במערב גרמניה. היום, רבים בקרב השמאל כבר מרימים גבה על התעלמותו של שומאכר מהשאלות הכלכליות הריאליות-מעשיות, של המוני העובדים בגרמניה. כך לדוגמא, הוא התעלם מהסוגיות המהותיות שעמדו סביב תעשיות המתכת והפחם של חבל הרוהר, התנגד לפיתוח ביוזניה ועוד.

על המדיניות ההרסנית הנוגעת לעתידו של מעמד הפועלים וציבור העובדים הגרמני הוא גונן באידיאולוגיה לאומית כשהוא מנמק זאת במלחמה נגד הקולוניאליזם האמריקאי. כך, שומאכר ניסה לחזק את המפלגה וטען: "המפלגה הסוציאל-דמוקרטית לעולם לא תהיה פחות נציונאליסטית מהמפלגות הימניות". התנגדותו הנחרצת לתוכנית מאראשל ולכל שיתוף פעולה עם המערב זכתה לתמיכה של סטאלין שהעדיף את תוכנית מורגנטאו. אומנם הסובייטים לא היו צד פורמאלי בתכנון התוכנית, אולם גישתו של סטאלין הוסיפה משקל לעמדה זאת. בכל מקרה, המתנגדים של תוכנית מאראשל בקרב המפלגות השונות בגרמניה מצאו להם שותף בקרב מנהיגייה של הסוציאל-דמוקרטיה הגרמנית.

היום, רבים בקרב השמאל כבר מרימים גבה על התעלמותו של שומאכר מהשאלות הכלכליות הריאליות-מעשיות, של המוני העובדים בגרמניה. כך לדוגמא, הוא התעלם מהסוגיות המהותיות שעמדו סביב תעשיות המתכת והפחם של חבל הרוהר, התנגד לפיתוח ביוזניה ועוד.

קבוצת ברנדט-רויטר תמכה בפתיחת שער המפלגה למעמד הביניים. 'מעמד הביניים' היה שכבת השכירים שהתקיימה בקושי וחלק גדול ממנה היה שרוי במצב סוציו-אקונומי דומה לפועלים ובפועל תמך במדיניות רווחה.

תוכנית מארשל זכתה
לקיתונות של בז
מהקומוניסטים והאולטרה
רדיקלים בעולם כולו.
'הוואסאליזאציה של אירופה'
היא כונתה ע"י השמאל
הרדיקלי.

אדם רז הוא חבר
במרכז החינוכי
ע"ש יגאל אלון

נאט"ו, הקשר לשלטון הסובייטי במזרח, משטר
התשלומים הבינלאומי (ברטון-וודס) ועוד. אין
לראות את המחלוקת כמדיניות פרו-אמריקאית
של חלקים "סוטים" בסוציאליזם דמוקרטיה הגרמנית
(כמו שהאורתודוקסיה המרקסיסטית ציירה אותם)
בעוד שיריביה של תפיסה זאת הינם נאמנים לציבור
הפועלים ולכלכלה סוציאלי-דמוקרטית. אותה
אורתודוקסיה מרקסיסטית פעלה אז ובהמשך
עם המדינאים בגרמניה ובעולם שהתנגדו
למגמה האטלנטית של אינטגרציה של אירופה
עם ארה"ב וסידור משטר מוניטרי בינלאומי. כך,
באופן לא מפתיע, התגלתה בהמשך תמימות
דעים בין החלקים האולטרה רדיקליים בגרמניה
לגוליוזם הצרפתי.

אדנאואר על חשבון הסוציאלי-דמוקרטיה. ואכן,
הניצחון שהיה "מובטח" לסוציאלי-דמוקרטים
בבחירות של מאי 1949 התבדה.

תוכנית מארשל זכתה לקיתונות של בז מהקומוניסטים
והאולטרה רדיקלים בעולם כולו. 'הוואסאליזאציה
של אירופה' היא כונתה ע"י השמאל הרדיקלי. עם
זאת, כפי שאנו רואים, בתוך הסוציאלי-דמוקרטיה
הגרמנית היו חוגים שהתנגדו למדיניות האנטי-
אמריקאית. מתוך האפשרויות שעמדו על הפרק
היה ברור למקבלי ההחלטות במפלגות השונות
(ובסוציאלי-דמוקרטיה הגרמנית הדבר נדון רבות)
שהתנגדות לתוכנית מארשל פירושה תמיכה
בתוכנית מורגנטאו. המחלוקות בתוך המפלגה
בין שתי המגמות שצינו נסכו גם סביב שאלת

:: חנן כהן

העכביש | הרגלים טובים

מחקרים מצאו שבגאנה שבאפריקה, רק ארבעה אחוז מהמבוגרים שוטפים ידיים בסבון לאחר צאתם
מהשרותים. ארגון בשם "שותפות עולמית ציבורית-פרטית למען שטיפת ידיים בסבון" פועל לשינוי המצב.
התוצאות אמורות לתרום להורדה משמעותית של תחלואה ומוות בגאנה ובמדינות אחרות באפריקה.
ואיך זה קשור לאינטרנט ולכתב העת "חברה"? בגלל מושג ה"הרגל".
לאחר שקראתי את המאמר המסויים הזה בניו-יורק טיימס, המונח "הרגל" ניקר לי בראש. הבנתי שהתוצר
של תהליכי השינוי החברתי הוא שינוי הרגלים של אנשים. פעם אחר פעם, חזית אחר חזית, אנחנו מנסים
לשנות הרגלים מסויימים של סוגים שונים של אנשים. אנחנו מעודדים אנשים לא לחפצן אנשים אחרים.
אנחנו מנסים לגרום לאנשים לחשוב אחרת על דברים מסויימים. אנחנו מנסים לגרום לאנשים אחרים
לעשות דברים אחרת מאשר הם רגילים. לשנות את ההרגלים שלהם.
וברגע שמסתכלים על השינוי החברתי כתהליך של שינוי הרגלים של אינדיבידואלים, המטרה נראית
הרבה יותר קשה. קשה לשנות הרגלים. אנחנו יודעים זאת מעצמנו. חלקנו חיים וחושבים כבר קצת יותר
"חברה אחרת" אבל גם אנחנו מקובעים איפה שהוא באחרות שלנו.

ואיך זה קשור לאינטרנט?

גם באינטרנט יש לנו הרגלים. אנחנו קוראים באופן קבוע אתרים מסויימים ולא אתרים אחרים. אנחנו רגילים
להשתמש באקספלורר כדי לצפות באתרים. יש לנו את "איזור הנוחות" שלנו שנעים לנו בו.
הפעם אני מציע לכם לצאת מאיזור הנוחות שלכם ולנסות משהו חדש.
יש דפדפן, תוכנה לצפייה באתרים, שקוראים לו פיירפוקס. זו היא תוכנה ציבורית, שנוצרה על ידי הציבור
ללא תמורה וזמינה לציבור ללא תמורה. הדפדפן הזה נוח יותר לשימוש מהאקספלורר שאתם מכירים.
יש לו המון תוספות שיקלו מאד על השימוש שלכם באינטרנט.
ברגע שתחליטו להשתמש בפיירפוקס, תורידו את התוכנה ותתחילו להשתמש בה, כבר תבצעו מעשה של
שינוי הרגלים ושינוי חברתי. ואז תספרו על חווית האינטרנט החדשה שלכם לאנשים אחרים, ותעודדו גם
אותם לשנות הרגלים. עידוד אנשים אחרים לשנות הרגלים הוא מעשה של שינוי חברתי.
התקנת פיירפוקס היא רק ההתחלה.

אחרי שביצעתם שינוי חברתי על ידי התקנת תוכנה, אתם מוזמנים לשנות את התוכנה עצמה, שתתאים לכם.
הורידו והתקינו את התוסף customizoogle ותראו את תוצאות החיפוש בלי פרסומות ועוד כל מיני שינויים
שאפשר לעשות. הורידו והתקינו את התוסף adblock plus ותראו את כל דפי האינטרנט בלי פרסומות.
הורידו והתקינו את התוסף downloadhelper ותוכלו להוריד סרטוני יוטיוב, ישר למחשב שלכם.
הקלידו בגוגל "פיירפוקס" ותתחילו את השינוי החברתי הפרטי שלכם.

